

RADA EVROPY

EVROPSKÝ SOUD PRO LIDSKÁ PRÁVA

DRUHÁ SEKCE

ROZHODNUTÍ O PŘIJATELNOSTI

stížnosti č. 57325/00
D. H. a ostatní proti České republice

Evropský soud pro lidská práva (druhá sekce), zasedající v senátu ve složení

pánové J.-P. COSTA, *předseda*,

A. B. BAKA,

I. CABRAL BARRETO,

K. JUNGWIERT,

V. BUTKEVYCH,

paní A. MULARONI,

D. JOČIENĚ, *soudci*,

a paní S. DOLLÉ, *tajemnice sekce*,

na základě výše uvedené stížnosti podané dne 18. dubna 2000,
se zřetelem ke stanovisku podanému žalovanou vládou a k replice předložené stěžova-
teli,

s ohledem na stanovisko přednesené stranami na jednání dne 1. března 2005,
vynesl po poradě konané dne 1. března 2005 toto rozhodnutí:

SKUTKOVÝ STAV

Informace o stěžovateli jsou uvedeny v příloze.

Všechny stěžovatele před Soudem zastupuje Evropské středisko pro práva Romů se sídlem v Budapešti, dále Lord Lester of Herne Hill, Q. C., advokát, pan J. Goldston, člen advokátní komory v New Yorku, a pan D. Strupek, advokát zapsaný u České advokátní komory.

Žalovanou vládu zastupuje její zmocněnec pan V. A. Schorm.

A. Skutkové okolnosti případu

Skutkové okolnosti případu lze na základě tvrzení stran a úředních listin přiložených ke stížnosti shrnout následovně.

Stěžovatelé byli v letech 1996 až 1999 přímo zařazeni nebo po určité době strávené na základních školách přerazeni* do zvláštních škol v Ostravě. Ty se řadí do kategorie speciálních škol určených pro děti s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat na „běžné“ základní škole ani na speciální základní škole. V souladu se zákonem rozhoduje o tomto zařazení ředitel školy na základě výsledků testu rozumových schopností dítěte provedeného pedagogicko-psychologickou poradnou, přičemž s rozhodnutím musí vyslovit souhlas jeden z rodičů nebo zákonný zástupce dítěte.

Ze spisu vyplývá, že rodiče stěžovatelů souhlasili či dokonce výslovně požádali o zařazení svých dětí do zvláštní školy. Příslušné písemné rozhodnutí bylo vydáno řediteli dotčených škol a doručeno rodičům stěžovatelů. Obsahovalo také poučení o možnosti podat odvolání, které však nikdo z dotčených nepodal.

Stěžovatelé dále dne 29. června 1999 obdrželi od školských orgánů dopis, v němž byli informováni o možnosti přerazení ze zvláštní školy do základní školy. Čtyři z nich (stěžovatelé č. 5, 6, 11 a 16) zřejmě uspěli ve vědomostních testech a nyní navštěvují běžné školy.

V řízení o níže uvedených návrzích byli stěžovatelé zastoupeni advokátem na základě plné moci podepsané jejich rodiči.

1. Přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení

Dne 15. června 1999 zaslali stěžovatelé, s výjimkou těch, kteří jsou v příloze uvedeni pod čísly 1, 2, 10 a 12, Školskému úřadu v Ostravě návrh na přezkoumání mimo odvolací řízení týkající se správních rozhodnutí o jejich zařazení do zvláštních škol. Stěžovatelé tvrdili, že jejich rozumové schopnosti nebyly testovány spolehlivě a že jejich zástupci nebyli dostatečně informováni o důsledcích svého souhlasu se zařazením do zvláštní školy; požadovali proto zrušení napadených rozhodnutí, jelikož nebyla v souladu se zákonnými požadavky a porušovala jejich právo na vzdělávání bez diskriminace.

Dne 10. září 1999 sdělil školský úřad stěžovatelům, že napadená rozhodnutí jsou v souladu s právními předpisy a že v tomto případě nejsou naplněny podmínky pro zahájení řízení o přezkoumání rozhodnutí mimo odvolací řízení.

* V textu bude nadále užíván termín „zařazení“ do zvláštních škol, a to jak pro případy přímého zařazení do prvního ročníku zvláštní školy, tak pro případy, kdy bylo dítě umístěno do zvláštní školy poté, co nějakou dobu navštěvovalo školu základní. Výše uvedené se netýká citace právních předpisů.

2. Ústavní stížnost

Dne 15. června 1999 podali stěžovatelé uvedení v příloze pod čísly 1 až 12 ústavní stížnost, v níž zejména namítali, že byli z důvodu obecného fungování zvláštního školství fakticky diskriminováni. V této souvislosti se mimo jiné dovolávali článků 3 a 14 Úmluvy a článku 2 Protokolu č. 1. Připustili, že se proti svému zařazení do zvláštní školy sice neodvolali, na druhou stranu však tvrdili, že nebyli dostatečně informováni o důsledcích takového zařazení a namítali (z hlediska podmínky vyčerpání všech prostředků nápravy), že v jejich případě bylo porušování trvalé a že stížnost svým významem podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatelů.

Stěžovatelé v ústavní stížnosti zdůraznili, že byli do zvláštní školy zařazení v souladu se zavedeným způsobem uplatňování příslušných právních norem, který podle nich ve svém důsledku fakticky vede k rasové segregaci a diskriminaci, neboť pro příslušníky různých rasových skupin existují dvě samostatné soustavy škol – zvláštní školy pro Romy a „běžné“ základní školy pro většinové obyvatelstvo. Tento rozdíl v zacházení nemá podle nich žádné objektivní a rozumné zdůvodnění a jedná se o ponižující zacházení, které jim upírá právo na vzdělání (z důvodu nižší kvality výuky na zvláštních školách a nemožnosti zpětného přestupu na základní školu a pokračování ve studiu na jiné střední škole než na učilišti). Stěžovatelé uváděli, že jim nebylo umožněno dostatečné vzdělání a že došlo k zásahu do jejich důstojnosti, a žádali proto Ústavní soud, aby uznal namítané porušení jejich práv, zrušil rozhodnutí o jejich zařazení do zvláštní školy, zakázal žalované straně (příslušným zvláštním školám, Školskému úřadu v Ostravě a Ministerstvu školství), aby pokračovala v porušování jejich práv, a nařídil návrat ke *statu quo ante* prostřednictvím bezplatného náhradního vzdělání stěžovatelů.

Zvláštní školy ve svých stanoviscích předložených Ústavnímu soudu zdůraznily, že všichni stěžovatelé do nich byli zapsáni na základě doporučení pedagogicko-psychologické poradny a se souhlasem svých zástupců, kterým byla příslušná rozhodnutí řádně doručena, aniž se kdokoli z nich odvolal. Podle jejich názoru byli zástupci stěžovatelů informováni o rozdílech v osnovách zvláštních a základních škol a žáci byli hodnoceni na pravidelných pedagogických poradách (za účelem jejich případného přeřazení na základní školu). Dále se zde uvádělo, že někteří stěžovatelé (stěžovatelé uvedení v příloze pod čísly 5 až 11) byli upozorněni na možnost přeřazení na základní školu.

Školský úřad ve svém vyjádření uvedl, že zvláštní školy mají právní subjektivitu, že napadená rozhodnutí obsahovala poučení o možnosti podání odvolání a že stěžovatelé se nikdy neobrátili na orgány školské inspekce.

Ministerstvo školství jakoukoli diskriminaci odmítlo a připomnělo, že rodiče romských dětí mají ke školní výuce spíše negativní postoj. Dále uvedlo, že zařazení každého žáka do zvláštní školy předchází posouzení jeho rozumových schopností, přičemž souhlas rodičů má rozhodující význam. Poukázalo také na to, že na ostravských školách působí osmnáct romských pedagogických asistentů.

Stěžovatelé ve svém závěrečném stanovisku uvedli, že nic v jejich školních spisech nese svědčí o průběžném sledování za účelem případného přeřazení na základní školu, že zprávy pedagogicko-psychologických poraden neobsahovaly žádné údaje o používaných testech a že doporučení ohledně jejich zařazení do zvláštní školy byla založena na takových důvodech, jako je nedostatečné zvládnutí českého jazyka, příliš povolný postoj rodičů, nevhodné sociální prostředí atd. Dále tvrdili, že jim vzdělávací deficit téměř znemožnil přestup na základní školu a že sociální nebo kulturní rozdíly nemohou ospravedlnit tvrzený rozdíl v zacházení.

Ústavní soud dne 20. října 1999 odmítl stížnost stěžovatelů, zčásti proto, že ji shledal zjevně neopodstatněnou, a zčásti proto, že dospěl k závěru o své nepříslušnosti k jejímu projednání. Zároveň však vyzval příslušné správní orgány, aby se podrobně a efektivně zabývaly návrhy stěžovatelů.

a) V souvislosti s námitkou porušení práva stěžovatelů jejich zařazením do zvláštních škol Ústavní soud poznamenal, že ústavní stížnost směřovala konkrétně pouze proti pěti rozhodnutím, a proto není příslušný k rozhodování ve věci stěžovatelů, kteří tato rozhodnutí nenapadli.

Pokud se jedná o pět stěžovatelů (uvedených v příloze pod čísly 1, 2, 3, 5 a 9), kteří napadli rozhodnutí o svém zařazení do zvláštních škol, Ústavní soud se rozhodl nepřihlížet ke skutečnosti, že se proti těmto rozhodnutím neodvolali, neboť byl toho názoru, že ústavní stížnost podstatně přesahuje vlastní zájmy stěžovatelů. Podle soudu však ze spisu nevyplývá, že by platné právní předpisy byly vykládány nebo uplatňovány neústavním způsobem, neboť jednotlivá rozhodnutí vždy přijali příslušní ředitelé na základě doporučení pedagogicko-psychologických poraden a se souhlasem zástupců stěžovatelů.

b) Pokud jde o námitku nedostatečného pedagogického sledování a rasové diskriminace, Ústavní soud poukázal na to, že mu nepřísluší hodnotit celkový společenský kontext, a konstatoval, že stěžovatelé svá tvrzení nepodložili konkrétními důkazy. Dále uvedl, že proti rozhodnutí o zařazení do zvláštní školy bylo možné podat odvolání, ale stěžovatelé této možnosti nevyužili. Pokud jde o námitku nedostatečné informovanosti o důsledcích zařazení do zvláštní školy, soud uvedl, že zástupci stěžovatelů si tyto údaje mohli opatřit v součinnosti s příslušnými školami a že spis nedokládá jejich zájem na případném přestupu na základní školu. Tuto část ústavní stížnosti proto zamítl jako zjevně neopodstatněnou.

B. Příslušné vnitrostátní právo

Zákon č. 29/1984 Sb. (tzv. školský zákon) zrušený zákonem č. 561/2004 Sb. s účinností od 1. ledna 2005

Ve znění platném před 18. únorem 2000 § 19 odst. 1 stanovil, že ke studiu na středních školách se přijímají žáci, kteří úspěšně ukončili základní školu.

Po novelizaci provedené zákonem č. 19/2000 Sb., který nabyl účinnosti dne 18. února 2000, tento zákon stanovil, že ke studiu na středních školách se přijímají žáci, kteří splnili povinnou školní docházku a při přijímacím řízení splnili podmínky pro přijetí požadované pro zvolený obor vzdělání.

Ve zvláštní škole se podle § 31 odst. 1 vzdělávají žáci s takovými rozumovými nedostatky, pro které se nemohou s úspěchem vzdělávat v základní škole ani ve speciální základní škole, určené pro smyslově postižené, nemocné nebo tělesně postižené děti.

Vyhláška č. 127/1997 Sb., o speciálních školách

Podle § 2 odst. 4 jsou pro mentálně postižené děti a žáky určeny speciální mateřská škola, zvláštní škola, pomocná škola, odborné učiliště a praktická škola.

Podle § 6 odst. 2 jestliže nastane v průběhu docházky změna charakteru postižení dítěte nebo žáka nebo speciální škola přestane odpovídat stupni postižení, je ředitel speciální školy, do které je dítě nebo žák zařazen, povinen podat po projednání se zástupcem žáka návrh na přeřazení dítěte nebo žáka do jiné speciální školy nebo do běžné školy.

Podle § 7 o zařazování a přeřazení dětí a žáků mj. do zvláštních škol rozhoduje ředitel školy, a to se souhlasem rodiče nebo zákonného zástupce dítěte nebo žáka. Příslušný návrh může řediteli této školy podat zástupce žáka, škola, kterou žák navštěvuje, pedagogicko-psychologická poradna, zdravotnické zařízení, orgány péče o rodinu a dítě, ústav sociální péče atd. Pedagogicko-psychologická poradna shromáždí všechny podklady potřebné k rozhodnutí a navrhne řediteli školy zařazení do příslušného typu školy.

C. Prameny Rady Evropy

1. Evropská komise proti rasismu a intoleranci (ECRI)

a) Zpráva o České republice zveřejněná v září 1997

V části týkající se politických aspektů vzdělávání a odborné přípravy si zpráva všímá skutečnosti, že veřejné mínění zastává podle všeho v některých případech poměrně negativní postoj k jistým skupinám, zejména k romské komunitě, a navrhuje přijmout další opatření s cílem upozornit veřejné mínění na otázky rasismu a intolerance a posílit ovzduší tolerance ke všem společenským skupinám. Zpráva dodává, že je třeba přijmout zvláštní opatření v oblasti vzdělávání a odborné přípravy příslušníků menšin, zejména příslušníků romské komunity.

b) Zpráva o České republice zveřejněná v červnu 2004

ECRI se v otázce přístupu romských dětí ke vzdělání obává, že romské děti budou nadále zařazovány do zvláštních škol, které je nejen nadále oddělují od běžné společnosti, ale také je na celý život mimořádně znevýhodňují. ECRI poznamenává, že vzorový test hodnocení rozumové úrovně dětí vypracovaný Ministerstvem školství České republiky není povinný a představuje pouze část nástrojů a metod doporučených psychologickým poradnám. Pokud jde o souhlas jednoho z rodičů nebo zákonného zástupce, tj. další náležitost nutnou pro zařazení dítěte do zvláštní školy, ECRI poznamenává, že rodiče, kteří se takto rozhodují, nemají vždy informace o dlouhodobých negativních důsledcích zařazení svých dětí do těchto škol, které jsou jim často prezentovány jako příležitost, kde jejich dětem bude věnována zvláštní péče a kde se budou moci setkávat s dalšími romskými dětmi. ECRI bylo také sděleno, že běžné školy údajně odmítají s romskými rodiči jednat.

Zpráva také poukazuje na to, že v lednu 2000 nabyla účinnosti novela školského zákona, která umožňuje absolventům zvláštních škol žádat o přijetí na střední školu. Podle několika různých zdrojů je tato možnost stále spíše hypotetická, neboť zvláštní školy uchazečům neposkytují nezbytné znalosti pro docházku na střední školu. Neexistuje přitom žádné opatření, které by těmto dětem umožňovalo navštěvovat doplňkovou výuku, kde by dosáhli úrovně přípravy postačující k nástupu na běžnou střední školu.

ECRI zaznamenala velmi kladné ohlasy ohledně tzv. „nultých ročníků“ (přípravných tříd) ještě před začátkem školní docházky, díky nimž se zvýšil počet romských dětí navštěvujících běžné školy. Znepokojuje ji však nový trend, který zachovává systém odděleného vzdělávání v nové podobě zvláštních tříd na běžných školách. Některé dotčené osoby se v této souvislosti obávají, že nový návrh školského zákona umožní ještě výraznější segregaci Romů zavedením nové kategorie zvláštních programů pro „sociálně znevýhodněné osoby“.

ECRI rovněž poznamenává, že přes iniciativy Ministerstva školství (pedagogičtí asistenti na školách, vzdělávací programy pro vyučující, změna osnov základních škol) problém slabého zastoupení Romů ve středním a vysokém školství nadále přetrvává.

2. Zprávy předložené Českou republikou v souladu s článkem 25 odst. 1 Rámcové úmluvy o ochraně národnostních menšin

a) Zpráva předložená dne 1. dubna 1999

V tomto dokumentu se uvádí, že vláda na úseku školství přijala opatření s cílem zlepšit podmínky dětí ze sociálně a kulturně znevýhodněného prostředí, a to zejména z řad romské menšiny, zřízením přípravných tříd na základních a speciálních školách. Dále poukazuje na to, že „romské děti s průměrnou nebo nadprůměrnou inteligencí jsou často na základě psychologických testů (a vždy se souhlasem rodičů) zařazováni do speciálních škol určených pro děti s rozumovou nedostatečností. Tyto testy jsou vypracovány pro většinovou populaci a nepřihlížejí ke zvláštnostem Romů. V současné době se přepracovávají.“ Romské děti tak údajně tvoří 80 až 90 % žáků některých speciálních škol.

b) Zpráva předložená dne 2. července 2004

Česká republika připouští, že Romové se potýkají s diskriminací a sociálním vyloučením, a hodlá proto přijmout opatření proti diskriminaci v rámci provedení evropské směrnice o rovném zacházení – příslušný zákon¹ by měl být přijat v roce 2004.

Na úseku vzdělávání Romů se zpráva zmiňuje o vysokém počtu pozitivních akcí státu, které mají změnit současnou situaci romských dětí, a poukazuje na to, že vláda pokládá za nepřijatelné zařazování velkého počtu těchto dětí do zvláštních škol. Tyto pozitivní akce jsou nutné nejen proto, že romské děti jsou sociálně a kulturně handicapovány, ale také z hlediska charakteru celého vzdělávacího systému, který dostatečně neodráží kulturní rozdíly. Návrh školského zákona by měl v této souvislosti změnit systém zvláštního školství (přeměnou „zvláštních škol“ na „speciální základní školy“), a poskytnout tak dětem cílenou podporu, díky níž budou moci překonat znevýhodnění způsobené jejich sociálně-kulturním prostředím. Jedná se zejména o přípravné třídy, individuální programy pro děti ze zvláštních škol, opatření v oblasti předškolního vzdělávání, zvýšení počtu romských asistentů a specializované programy pro vyučující. Jelikož jedním z největších problémů romských žáků je nedostatečná znalost českého jazyka, považuje Ministerstvo školství za nejlepší (a jediné možné) řešení zřídit v předškolním období přípravné třídy určené pro děti ze sociokulturně znevýhodněného prostředí.

Zpráva rovněž uvádí několik projektů a programů, které jsou v této oblasti realizovány na celostátní úrovni (Podpora integrace Romů, Program integrace Romů – Reforma multikulturního vzdělávání a Reintegrace romských žáků zvláštních škol do základních škol).

PŘEDMĚT STÍŽNOSTI

1. Stěžovatelé s odvoláním na článek 14 ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 tvrdí, že byli diskriminováni při užívání svého práva na vzdělání z důvodu své rasy, barvy pleti,

¹ Tento zákon č. 561/2004 Sb. byl přijat dne 24. září 2004 a nabyl účinnosti dne 1. ledna 2005.

příslušnosti k národnostní menšině a etnického původu. Jelikož se neúměrně vysoký počet romských dětí zařazuje do zvláštních škol, jejichž učební osnovy jsou mnohem méně kvalitní než osnovy základních škol, domnívají se, že se v tomto případě jedná o nerovné zacházení, které nelze nijak rozumně a objektivně zdůvodnit.

2. Stěžovatelé s odvoláním na článek 3 Úmluvy namítají, že se stali obětí ponižujícího zacházení, které spočívá v segregaci založené (alespoň zčásti) na jejich rasovém původu a vyplývá z jejich zařazení do zvláštních škol určených pro mentálně postižené děti.

3. Stěžovatelé s odvoláním na článek 2 Protokolu č. 1 samostatně namítají, že jim bylo upřeno právo na vzdělání. Zároveň tvrdí, že stát nerespektoval právo jejich rodičů, aby jejich vzdělání bylo zajištěno v souladu s jejich filosofickým přesvědčením.

4. Stěžovatelé s odvoláním na článek 6 Úmluvy konečně tvrdí, že příslušné orgány dostatečně neodůvodnily svá rozhodnutí, na jejichž základě byli zařazeni do zvláštní školy, a že nerespektovaly nezbytné procesní záruky.

PRÁVNÍ POSOUZENÍ

1. K předběžným námitkám vlády

1.1. Vláda v prvé řadě vyzývá Soud, aby prohlásil stížnost za nepřijatelnou v případě čtyř stěžovatelů, uvedených v příloze pod čísly 5, 6, 11 a 16, kteří nemohou být dle jejího názoru považováni za oběť ve smyslu článku 34 Úmluvy, jelikož úspěšně složili předepsané zkoušky a byli následně přeřazeni do běžné základní školy. Vláda se domnívá, že přeřazením stěžovatelů do běžné základní školy, které svědčí o dobré vůli i schopnosti státu vyhovět konkrétní žádosti v této věci, došlo k nápravě stavu, proti němuž se u Soudu ohrazují, i ke zhojení případné morální újmy.

Pokud jde o námitku stěžovatelů, že po absolvování zvláštní školy nemohli pokračovat ve studiu na jiné střední škole než na učilišti, vláda tvrdí, že jim bylo vyhověno zákonem č. 19/2000 Sb. S výjimkou stěžovatele č. 3 navíc žádný z nich dosud neukončil základní školní docházku, a nelze tudíž spekulovat o jejich šancích na přijetí na střední školu.

Stěžovatelé naopak tvrdí, že i ti z nich, kteří nyní navštěvují základní školu (což již zřejmě není případ stěžovatelky č. 11), zůstávají v postavení obětí. Dle jejich názoru nebyly napraveny negativní důsledky, které způsobilo jejich počáteční zařazení do zvláštní školy a z toho vyplývající segregace. Státní orgány v každém případě neuznaly, že byla porušena Úmluva. Žádnou nápravu nepřináší ani zákon č. 19/2000 Sb., neboť žáci zvláštních škol nemají přístup na některé typy středních škol jako jsou šestiletá nebo osmiletá gymnázia. Navíc jen minimální procento těchto žáků může skutečně pokračovat ve studiu na střední škole.

Stěžovatelé se subsidiárně domnívají, že Soud je příslušný k posouzení jejich stížnosti z důvodu „obecného zájmu“, neboť jejich věc „se ve skutečnosti týká právních předpisů, právního systému nebo právní praxe žalovaného státu“ (*Kofler proti Itálii*, č. 8261/78, zpráva Komise ze dne 9. října 1982, Rozhodnutí a zpráva 30, s. 5)

Soud připomíná judikaturu orgánů Úmluvy, podle níž „opatření přijaté státním orgánem, kterým dojde k nápravě nebo zmírnění účinků úkonu nebo opomenutí napadeného ve stížnosti, zbavuje takovou osobu postavení oběti, pouze pokud vnitrostátní orgány takové porušení výslovně nebo v podstatě uznaly a poté za toto porušení poskytly náhradu.“ (rozs-

dek *Nsona proti Nizozemí* ze dne 28. listopadu 1996, *Sbírka rozsudků a rozhodnutí* 1996-V, § 106).

V tomto případě sice byli někteří stěžovatelé po umístění do zvláštní školy přeřazeni do běžných škol, což ovšem podle názoru Soudu nestačí k nápravě skutečnosti, že po jistý čas navštěvovali školu, která možná ne zcela odpovídala jejich schopnostem. Navíc není zřejmé, že by cílem přeřazení bylo odstranění a náprava jakéhokoli porušení Úmluvy; přeřazení nepředstavovalo zrušení opatření, na jejichž základě byli stěžovatelé zařazeni do zvláštní školy, ani náhradu za tato opatření. Vláda totiž zdaleka neuznává, že byla porušena práva stěžovatelů, a tvrdí Soudu, že k porušení Úmluvy nedošlo (viz obdobně výše uvedený rozsudek *Nsona proti Nizozemí*, § 107)

Soud proto zamítá námitku, podle níž stěžovatelé nemají postavení oběti.

1.2. Vláda dále uplatňuje námitku nevyčerpání vnitrostátních právních prostředků nápravy s odůvodněním, že stěžovatelé nevyužili všech prostředků umožňujících nápravu jejich situace. Vláda sice připouští, že Parlament České republiky dosud nepřijal všeobecný antidiskriminační zákon, ale zároveň zdůrazňuje, že tento zákon v každém případě pouze doplní a zdokonalí zákaz diskriminace, který je již zakotven ve vnitrostátním právu, a to v Listině základních práv a svobod, v občanském soudním řádu a v zákoníku práce.

Vláda podotýká, že stěžovatelé nevyužili možnosti podat odvolání proti rozhodnutí o svém zařazení do zvláštní školy, že šest z nich (č. 13 až 18) nepodalo ústavní stížnost a že pouze pět z těch (č. 1, 2, 3, 5 a 9), kteří ji podali, napadli konkrétní rozhodnutí o svém zařazení do zvláštní školy. Stěžovatelé se navíc nepokusili zajistit si ochranu důstojnosti podáním žaloby na ochranu osobnosti podle občanského zákoníku a jejich rodiče se neobrátili na školní inspekci ani na Ministerstvo školství.

Stěžovatelé v první řadě tvrdí, že v České republice neexistuje vhodný, účinný a dostatečný prostředek nápravy, pokud se jedná o námitku týkající se rasové diskriminace ve školství, neboť stát dosud nepřijal skutečně antidiskriminační zákony. Pokud jde o samu ústavní stížnost, její neúčinnost podle jejich názoru vyplývá z úvah, které si Ústavní soud osvojil, a ze skutečnosti, že odmítl přikládat význam obecné praxi, na niž stěžovatelé poukazovali. Těm, kteří ji nepodali, proto nelze vytýkat, že tak neučinili. Skutečnost, že ve stanovené lhůtě nepodali odvolání ve správním řízení, vysvětlují tím, že rodiče neměli k dispozici potřebné informace, a ostatně ani Ústavní soud k tomuto opomenutí nepřihlížel. Žaloba na ochranu osobnosti dle jejich názoru není prostředek, jímž lze napadnout pravomocná správní rozhodnutí, a účinnost tohoto prostředku neprokázala ani vláda.

Stěžovatelé se dále domnívají, že i v případě, že by existoval účinný prostředek nápravy, není nutné jej využít, pokud trvající správní praxe umožňuje nebo podporuje rasismus, jako je tomu v případě systému zvláštního školství v České republice. Dále tvrdí, že požadavek na vyčerpání prostředku nápravy by se neměl použít v jejich případě, v němž by striktní uplatnění tohoto pravidla mělo za následek opětovné porušování jejich práv.

Stěžovatelé rovněž připomínají, že článek 35 je třeba uplatňovat s jistou pružností a bez nadměrného formalismu, s přihlédnutím k právním a politickým souvislostem, do nichž jsou prostředky nápravy zasazeny, a také k osobní situaci stěžovatelů. Ti v této souvislosti upozorňují Soud na rasovou neshovívavost, na případy násilí namířené v České republice proti Romům a na nedostatečné tresty udělované v případě rasově a xenofobně motivovaných trestných činů.

Stěžovatelé taktéž tvrdí, že využili všech prostředků nápravy, které měli k dispozici a které měly naději na úspěch, tj. přezkoumání mimo odvolací řízení a ústavní stížnost, aniž by

však dosáhli nápravy. Důvodem, proč návrh na zrušení rozhodnutí o zařazení do zvláštní školy podalo pouze pět stěžovatelů, bylo také, že u ostatních byla tato rozhodnutí vydána více než rok před podáním ústavní stížnosti, a nebylo je proto možné již napadnout.

Soud je toho názoru, že otázka, zda byl splněn požadavek vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy, je poměrně složitá, a to zejména s ohledem na tvrzení stěžovatelů o diskriminační správní praxi a kontextu rasové nesnášenlivosti. Domnívá se proto, že tuto předběžnou námitku je třeba spojit s posouzením věci samé a rozhodnout o ní až současně s částí stížnosti, která s týká článku 14 ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1.

Vzhledem ke svému rozhodnutí prohlásit za nepřijatelné námitky týkající se porušení článků 3 a 6 Úmluvy a článku 2 Protokolu č. 1 z důvodů, které jsou uvedeny níže, nepovažuje Soud za nutné zabývat se otázkou, zda byla v souvislosti s těmito námitkami splněna podmínka vyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy.

2. K části stížnosti týkající se článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1

Stěžovatelé tvrdí, že se stali obětí diskriminace při užívání svého práva na vzdělání z důvodu rasy, barvy pleti, příslušnosti k národnostní menšině a etnického původu. Dovolávají se přitom článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1, které zní:

Článek 14 Úmluvy

„Užívání práv a svobod přiznaných touto Úmluvou musí být zajištěno bez diskriminace založené na jakémkoli důvodu, jako je pohlaví, rasa, barva pleti, jazyk, náboženství, politické nebo jiné smýšlení, národnostní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní menšině, majetek, rod nebo jiné postavení.“

Článek 2 Protokolu č. 1

„Nikomusmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením.“

Stěžovatelé tvrdí, že s romskými dětmi je v oblasti vzdělávání zacházeno jinak než s neromskými. Rozdílné zacházení spočívá v tom, že se stěžovatelům zařazeným do zvláštní školy dostalo podstatně méně kvalitního vzdělání než na základní škole.

Stěžovatelé jsou přesvědčeni, že jejich zařazením do zvláštní školy nebyly splněny standardy Úmluvy a že v daném případě nelze nalézt žádné „rasově neutrální“ vysvětlení pro statistické rozdíly v počtu romských dětí zařazených do zvláštních škol, které jsou způsobeny spíše mnohaletou rasovou segregací a přetrvávajícími předsudky vůči Romům. Popírají, že neúměrně vysoký počet romských dětí zařazených do zvláštních škol lze vysvětlit výsledky testů rozumových schopností prováděných v pedagogicko-psychologických poradnách, neboť tyto testy jsou přizpůsobeny českému jazyku a českému kulturnímu prostředí, což romské děti znevýhodňuje a vede k chybám, které činí jejich výsledky nevěrohodnými, protože většina těchto dětí není mentálně postižená. Provádění těchto testů a interpretaci jejich výsledků navíc neupravuje žádný jednotný předpis, což ponechává široký prostor pro vlastní uvážení psychologů (kteří nejsou Romové), pro rasové předsudky a pro necitlivost ke kulturním rozdílům.

Vláda ve svém stanovisku uvádí, že je na stěžovatelích, aby prokázali nerovné zacházení; v tomto případě však nepředložili žádný důkaz, na jehož základě by „mimo rozumnou pochybnost“ bylo možné tvrdit, že jednání státních orgánů bylo motivováno rasovým původem stěžovatelů. Jelikož první věta článku 2 Protokolu č. 1 zahrnuje pojem

nediskriminace, navrhuje vláda Soudu, aby se celou věcí zabýval pouze na základě tohoto ustanovení.

Vláda také popírá tvrzení, že český stát nepřijímá dostatečná opatření k potírání rasové nesnášenlivosti, a zdůrazňuje, že zvláštní školy nebyly nikdy zamýšleny jako školy zřízené pro romské děti.

Zařazení romských dětí do zvláštní školy nebylo v tomto případě svévolné ani se nezakládalo na rasovém původu, neboť probíhalo standardním postupem, bylo založeno na legitimních důvodech předvídaných právními předpisy a vyslovili s ním souhlas rodiče. Žádné úřední rozhodnutí také nezmiňuje romský původ stěžovatelů. Tomuto zařazení vždy předcházelo psychologické vyšetření prováděné odborníky se souhlasem rodičů, při němž se kladl důraz na zjištění skutečných rozumových schopností a osobních vlastností. Vláda s odkazem na příslušné spisy zdůrazňuje, že s výjimkou devátého stěžovatele, který byl zařazen do zvláštní školy kvůli sociálně-kulturnímu prostředí, z něhož pocházel, a kvůli poruchám chování, tato vyšetření u všech uchazečů prokázala jisté mentální postižení. Vláda dále při ústním jednání vyjádřila podiv nad tím, že zástupci stěžovatelů, kteří dnes zpochybňují spolehlivost diagnostických nástrojů použitých v tomto případě, nedali podnět k novému vyšetření stěžovatelů v jiné poradně a nesdělili svůj nesouhlas přímo při vyšetření.

Stěžovatelé naopak zdůrazňují, že stát má pozitivní povinnost potírat rasově motivované činy a diskriminaci, k nimž se uchylují soukromé osoby. Jelikož jádrem sporu je zjevně nerovné zacházení, žádají Soud, aby stížnost posuzoval také z hlediska článku 14 Úmluvy.

S odvoláním na judikaturu Soudu (*Natchova a další proti Bulharsku*, č. 43577/98 a 43579/98, ESLP 2004) a dalších mezinárodních institucí stěžovatelé tvrdí, že diskriminace nevyžaduje úmysl a není vyloučeno, že jisté opatření může být považováno za diskriminační na základě důkazních prostředků týkajících se jeho dopadu (neúměrně škodlivé účinky pro vymezenou skupinu osob), ačkoli na danou skupinu není přímo zaměřeno. Nemusejí proto prokazovat, že bylo úmyslem vlády provádět jejich segregaci na základě etnické příslušnosti, ani předkládat důkazy, které by byly „mimo rozumnou pochybnost“, neboť takový standard se uplatňuje spíše v trestním právu než v oblasti lidských práv.

Stěžovatelé totiž tvrdí, že pokud prokáží na první pohled zjevnou diskriminaci (například pomocí průkazných statistik), nebo ji odhalí zprávy mezinárodních organizací, jako je tomu v tomto případě, přesouvá se důkazní břemeno na žalovanou vládu, která musí prokázat, že rozdíl v zacházení je odůvodněný. Stěžovatelé v tomto ohledu odkazují na názor Soudu, podle něhož za určitých okolností „je třeba mít ve skutečnosti za to, že důkazní břemeno leží na úřadech, které musejí podat uspokojivé a přesvědčivé vysvětlení“ (*Anguelova proti Bulharsku*, č. 38361/97, § 111, ESLP 2002-IV). Jelikož přiměřená a objektivní vysvětlení nemohou být dle jejich názoru založena na nedostatečném zvládnutí českého jazyka, na odlišném sociálně-ekonomickém postavení ani na souhlasu rodičů těchto dětí, nepodařilo se státním orgánům takové vysvětlení podat. I za předpokladu, že by zařazení stěžovatelů do zvláštní školy bylo vedeno legitimním cílem, s čímž však zásadně nesouhlasí, nelze toto opatření v žádném případě považovat za tomuto cíli přiměřené.

Stěžovatelé dále tvrdí, že nepožadují zvláštní formu vzdělávání. Pokud však stát rozhodl, že zvláštní školy jsou určeny pro rozumově postižené děti, je pak také povinen se ujistit, že zařazování žáků do těchto škol není narušováno diskriminací.

Stanoviska vedlejších účastníků, tj. nevládních organizací Human Rights Watch a Interights, se týkají pojmu „nepřímé diskriminace“, který zahrnuje případy diskriminačních

nebo nepřiměřených účinků způsobených rasově neutrálními ustanoveními právních předpisů, obecnou politikou či opatřením, jakož i otázkou důkazního břemene v takových případech. Vedlejší účastníci se v této souvislosti mimo jiné odvolávají na antidiskriminační směrnice Evropských společenství a vybízejí Soud, aby vymezil právní rámec zákazu nepřímé diskriminace v Radě Evropy.

Soud se po vyslechnutí všech argumentů stran domnívá, že tato část stížnosti vyvolává závažné skutkové a právní otázky, které nelze vyřešit v této fázi projednávání stížnosti, ale vyžadují posouzení ve věci samé. Z toho vyplývá, že tuto část stížnosti nelze považovat za zjevně neopodstatněnou ve smyslu článku 35 odst. 3 Úmluvy.

3. K části stížnosti týkající se porušení článku 3 Úmluvy

Stěžovatelé se domnívají, že jejich na rasovém původu (alespoň zčásti) založená segregace ve zvláštních školách, v nichž se jim dostává podřadnějšího vzdělání, než jaké je poskytováno na základních školách, je ponižujícím zacházením, které zakazuje článek 3 Úmluvy, který zní:

„Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu.“

Dále uvádějí, že zařazování neúměrně vysokého podílu romských dětí² do zvláštních škol je projevem záměrné politiky nezákonné rasové segregace, kterou nelze objektivně a rozumně odůvodnit, a představuje ponižující zacházení (*Asiaté z Východní Afriky proti Spojenému království*, č. 4403/70-4530/70, zpráva Komise ze dne 14. prosince 1973, Rozhodnutí a zpráva 78-BN, s. 5).

Stěžovatelé v tomto případě dle svého mínění utrpěli psychickou a emoční újmu, jelikož byli stigmatizováni jakožto „hloupi“ a „retardovaní“, což se u nich projevilo nedostatkem sebedůvěry a pocitem ponížení a méněcennosti. Navíc byli údajně ochuzeni o multikulturní vzdělávací prostředí.

Vláda v první řadě tvrdí, že se článek 3 na daný případ nevztahuje, neboť skutečnosti uváděné stěžovateli nepředstavují ponižující zacházení, jelikož nedosahují *objektivního* minima závažnosti; nepostačuje, že jsou tak vnímány samotnými stěžovateli. Poukazuje také na to, že oběť takového zacházení se musí nacházet v situaci, z níž není rozumného východiska nežli strpět škodlivé následky. Nic však nedovoluje tvrdit, že by stěžovatelé nenavštěvovali zvláštní školu dobrovolně, a jejich rodiče neučinili nic, čím by stěžovatele tohoto údajně ponižujícího zacházení ušetřili. Vláda se domnívá, že argument stěžovatelů, kteří poukazují na dlouhodobou praxi zařazování Romů do zvláštních škol, popírá, že by v jejich případě došlo ke konkrétnímu a bezprostřednímu zásahu. Pokud se jedná o tvrzené odepření multikulturního vzdělávání, je třeba tento aspekt zkoumat výhradně z hlediska práva na vzdělání.

Vláda dále prohlašuje, že se nedokáže vyjádřit ke statistickým údajům předloženým stěžovateli, neboť zákon o právech příslušníků národnostních menšin zakazuje orgánům veřejné moci jejich shromažďování. Poznává však, že ostravský region, v němž stěžo-

² Podle statistických údajů získaných stěžovateli navštěvuje zvláštní školy 1,8 % neromských dětí z Ostravy, oproti 50,3 % romských dětí. Podíl romských dětí na počtu žáků ve školách navštěvovaných stěžovateli se pohybuje od 57,89 % do 95,26 %.

vatelé žijí, je atypický svou krajně obtížnou sociální situací a vysokou koncentrací romského obyvatelstva.

Vláda dále tvrdí, že stěžovatelé neprokázali, že jejich zařazení do zvláštní školy bylo založeno na jejich rasovém původu a bylo vedeno jejich záměrnou segregací. Z hlediska účinnosti vzdělávání je podle vlády přirozené či alespoň možné soustředit žáky s obdobnými vzdělávacími potřebami ve stejném typu školy. V případě stěžovatelů se zařazení do zvláštní školy na základě relevantních výsledků testů ukázalo být nejlepším řešením a souhlasili s ním i rodiče, pokud je dokonce přímo nevyžadovali.

Vzhledem k intenzivnímu úsilí českého státu v oblasti vzdělávání romských dětí, které svědčí o spravedlivé rovnováze mezi zájmy stěžovatelů a zájmy společnosti, nelze podle vlády tvrdit, že by stát nesplnil povinnosti (pozitivní nebo negativní), které pro něj vyplývají z článku 3.

Stěžovatelé naopak nadále tvrdí, že namítaná segregace je obzvláště výraznou formou rasové diskriminace a dosahuje hranice závažnosti požadované Soudem, přičemž ji považují za zásah do lidské důstojnosti. V České republice podle nich existují dvě soustavy škol – zvláštní školy pro romské žáky a základní školy pro ostatní. V tomto ohledu poznamenávají, že jakožto příslušníci velmi znevýhodněné menšiny jsou mimořádně zranitelní vůči zacházení, které je v rozporu s článkem 3.

Tvrdí také, že označení zacházení za ponižující a nelidské nevyžaduje úmysl, což vyplývá z argumentace Komise ve (shora uvedené) věci *Asiaté z Východní Afriky proti Spojenému království*, která byla dále potvrzena Soudem v rozsudku *Kypr proti Turecku* ([velký senát], č. 25781/94, § 306, ESLP 2001-IV). V souladu s touto judikaturou je třeba věnovat zvýšenou pozornost diskriminaci založené na rase, neboť skutečnost, že skupině osob je veřejně vnucen zvláštní režim založený na rasové příslušnosti, může být v některých případech specifickou formou zásahu do lidské důstojnosti. Taková diskriminace je navíc v rozporu s mezinárodním zvykovým právem. Je sice třeba přihlídnout k otázce, zda cílem takového zacházení bylo obět' ponižit nebo pokořit, ovšem ani při neexistenci takového úmyslu nelze s konečnou platností vyloučit porušení článku 3 (*Peers proti Řecku*, č. 28524/95, § 74, ESLP 2001-III).

Stěžovatelé opakují, že v případě na první pohled zjevné diskriminace je na žalovaném státu, aby poskytl odpovídající a uspokojivé vysvětlení, v opačném případě by měl Soud rozhodnout, že rozdílné zacházení se v dané věci zakládalo na rase. V této souvislosti považují jimi předložené statistické údaje za přesvědčivé a nepochybné.

Konečně, dlouhodobá segregace v českých školách podle stěžovatelů zvyšuje závažnost této praxe a z ní vyplývající újmu a prokazuje, že s ní odpovědné orgány souhlasí nebo ji přinejmenším tolerují.

Pokud jde o typy „zacházení“, na něž se vztahuje článek 3 Úmluvy, judikatura Soudu hovoří o „špatném zacházení“, které dosahuje jistého minima závažnosti a způsobilo tělesná poranění či intenzivní fyzické či duševní utrpení (*V. proti Spojenému království*, ([velký senát], č. 24888/94), § 71, ESLP 1999-IX). Zacházení může být považováno za ponižující a spadat pod zákaz obsažený v článku 3, jestliže ponižuje či pokořuje jednotlivce, svědčí o nedostatku respektu k jeho lidské důstojnosti či ji snižuje, nebo vzbuzuje pocity strachu, úzkosti či méněcennosti způsobilé nalomit jedincův morální a fyzický odpor (*Valašinas proti Litvě*, č. 44558/98, § 117, ESLP 2001-VIII; *Pretty proti Spojenému království*, č. 2346/02, § 52, ESLP 2002-III). Veřejný charakter sankce nebo zacházení může být relevantní skutečností, ale taktéž stačí, pokud se obět' cítí sama ponížena, třebaže to ostatní tak

nevnímají (*Smith a Grady proti Spojenému království*, č. 33985/96 a 33986/96, § 120, ESLP 1999-VI; *Čonka a další proti Belgii* (rozh.), č. 51564/99, 13. března 2001).

Soud nevylučuje, že zacházení založené na předsudcích většinového obyvatelstva k národnostní menšině může spadat pod článek 3. Zejména pocity méněcennosti nebo ponížení vyvolané diskriminační segregací ve vzdělávání mohou za výjimečných okolností, kdy je žák z rasových důvodů zařazen do školy, jejíž úroveň je nižší než jeho rozumové schopnosti, spadat pod toto ustanovení.

Soud však v tomto případě poznamenává, že stěžovatelé nepředložili dostatečně konkrétní průkazné skutečnosti na podporu svého tvrzení, že tvrzené zacházení dosáhlo hranice závažnosti požadované ustanovením, jehož se dovolávají. Ve skutečnosti pouze popisují údajně velmi rozšířenou praxi v České republice, přičemž riziko jejich doživotní stigmatizace je do značné míry pouhou spekulací.

Přestože tento rozdíl v zacházení dle mínění Soudu obsahuje prvky, které mohou stěžovatelé vnímat jako bolestné či nespravedlivé, není z něj zřejmé pohrdání či nedostatečný respekt k osobnosti stěžovatelů a nesměruje k ponížení nebo pokoření stěžovatelů.

Po celkovém posouzení relevantních skutečností na základě předložených důkazů se proto Soud domnívá, že nebylo prokázáno špatné zacházení se stěžovateli dosahující dostatečného stupně závažnosti, od něž lze hovořit o porušení článku 3 Úmluvy.

Z toho vyplývá, že tuto část stížnosti je třeba v souladu s článkem 35 odst. 3 a 4 Úmluvy zamítnout jako zjevně neopodstatněnou.

4. K části stížnosti týkající se porušení článku 2 Protokolu č. 1 posuzovaného samostatně

Stěžovatelé kromě námitky týkající se rasové segregace a diskriminace tvrdí, že jejich zařazením do školy určené pro mentálně postižené děti jim bylo odepřeno právo na vzdělání a že stát nerespektoval právo jejich rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělávání ve shodě s jejich vlastním filosofickým přesvědčením, tj. v multikulturním prostředí a bez diskriminace. V této souvislosti se dovolávají článku 2 Protokolu č. 1, který zní:

„Nikommu nesmí být odepřeno právo na vzdělání. Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve shodě s jejich vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením.“

Pokud jde o tvrzené odepření práva na vzdělání, vláda opětovně tvrdí, že zařazení stěžovatelů do zvláštních škol nebylo svévolné, nýbrž se zakládalo na legitimních důvodech předvídaných právními předpisy. Poznamenává, že v rámci povinné školní docházky je žákům nabízen podle jejich osobních specifíků a po projednání s rodiči vzdělávací program odpovídající jejich mentalitě. V případě romských dětí je nedostatečná příprava na školní docházku často způsobována znevýhodňujícím sociokulturním prostředím. Jakmile je tento počáteční nedostatek vyrovnán, například za pomoci přípravných nebo vyrovnávacích tříd v souladu s vhodnými metodickými pokyny, nebo za pomoci zvláštních škol, mohou být přeřazeni do základních škol. Strategie, která usiluje o lepší vzdělávání romských dětí, počítá také se zapojením romských pedagogických asistentů, s vypracováním alternativních vzdělávacích osnov určených romským dětem, s přizpůsobením testů rozumových schopností a s přijetím nového školského zákona.

Samotnému zařazení dítěte do zvláštní školy vždy předchází psychologické vyšetření v odborné poradně, které vyžaduje souhlas rodičů. Vyšetření, jehož cílem je stanovit vzdělávací potřeby, úroveň rozumových schopností a pedagogickou prognózu, se provádí s využitím několika testů volených podle věku dítěte a účelu vyšetření, jako jsou například projektivní metody, které zamezují znevýhodňování dětí s nedostatečnou znalostí českého jazyka, a zahrnuje také pohovor s rodiči dítěte. Výsledky vyhodnocují odborníci. Vláda připomíná, že toto vyšetření prokázalo u všech stěžovatelů jistou mentální zaostalost, aniž by tehdy jejich rodiče vyjádřili s tímto závěrem nesouhlas.

Ředitelé zvláštních škol mají dále povinnost informovat zástupce žáků o možnostech a podmínkách přeřazení do běžných škol. Podnětem k němu může být také žádost rodičů o změnu diagnózy dítěte, přičemž toto přezkoumání často nabízejí samy poradny. Žáci jsou také pravidelně hodnoceni na školních pedagogických poradách.

Jelikož zvláštní školy navštěvují žáci mající podobné potřeby a působí na nich vyučující s nezbytnými specifickými odbornými znalostmi, bylo žákům nabídnuto nejvhodnější a nejefektivnější vzdělávání, ačkoli se liší od vzdělávání poskytovaného na běžných školách. Vláda zdůrazňuje, že velká většina Romů je díky stávajícímu systému gramotná a má úplné základní vzdělání. Při ústním jednání vláda kladla důraz na praktickou koncepci tohoto vzdělávání a na individuální přístup a zvláštní péči ze strany pedagogů zvláštních škol. Cíle vzdělávacích osnov na základní i na zvláštní škole jsou navíc shodné: děti si mají osvojit znalost čtení, psaní a počítání a naučit se orientaci v přírodě a společnosti.

Pokud jde o tvrzení stěžovatelů, že již nemohou být přeřazeni na základní školu, vláda poukazuje na skutečnost, že takový návrh jim byl učiněn, ale jen velmi málo z nich jej využilo. Pokud jde o pokračování ve studiu na střední škole, které usnadnil zákon č. 19/2000 Sb., vláda poznamenává, že základní školy, včetně ostravské školy navštěvované některými ze stěžovatelů, organizují doplňkovou výuku pro bývalé žáky zvláštních škol, avšak konstatuje, že o ni romské děti nejeví zájem. Kromě toho, pouze tři stěžovatelé (č. 3, 5 a 9) již ukončili povinnou školní docházku.

Pokud se jedná o druhou větu článku 2 Protokolu č. 1, vláda tvrdí, že stěžovatelé neprokázali, v čem vzdělávání na zvláštní škole údajně nerespektuje filosofické přesvědčení jejich rodičů a v čem se jejich zařazení na tuto školu liší od jejich přání. Ze spisu naopak vyplývá, že rodiče souhlasili se zařazením stěžovatelů do zvláštní školy a v některých případech to dokonce požadovali. S ohledem na to, že stát může svou povinnost splnit pouze v případě, že toto přesvědčení bylo vyjádřeno, vláda tvrdí, že stát nemůže nést odpovědnost za nezájem a pasivitu rodičů.

Vláda uzavírá, že se stěžovatelé podáním stížnosti snaží přenést na stát veškerou odpovědnost za své vzdělávání a že zařazování Romů do zvláštních škol je především sociálním a kulturním problémem. Článek 2 Protokolu č. 1 podle ní nezaručuje právo na zařazení do určitého typu školy a nelze z něj vyvozovat právo žáků, kteří nemají požadované rozumové schopnosti, na zařazení do škol určených pro žáky bez mentálního postižení. Nadto, každá škola vzdělání pouze nabízí – otázka, zda dítě dokáže této nabídce využít, proto nezávisí pouze na státu.

Stěžovatelé poukazují na nižší kvalitu vzdělávání poskytovaného na zvláštní škole. Tvrdí, že tento vzdělávací deficit jim prakticky znemožňuje, aby se vrátili do běžných škol a získali středoškolské vzdělání jinde než na učilištích. Stěžovatelé v této souvislosti upozorňují na nevhodnost testů používaných v pedagogicko-psychologických poradnách a na význam „informovaného souhlasu“. Závěrem uvádějí, že vzdělávání je jednou z předních povinností státu, který se jí v tomto případě nemůže zříci s odvoláním na problémy stěžovatelů.

Soud připomíná, že článek 2 Protokolu č. 1, jak je ostatně patrné z jeho struktury, tvoří celek, kterému vévodí první věta. Zákazem odepření práva na vzdělání smluvní státy zaručují každému, kdo spadá do jejich působnosti, právo na přístup ke školským zařízením, která v daný okamžik existují, a možnost využít výhod dosaženého vzdělání díky jejich úřednímu uznání. Na toto základní právo na vzdělání navazuje právo uvedené v druhé větě tohoto ustanovení. Rodiče mohou od státu požadovat, aby respektoval jejich náboženské a filosofické přesvědčení, pokud splní svou přirozenou povinnost vůči svým dětem, jejichž vzdělání a výuku musí přednostně zajistit sami. Jejich právo tedy koresponduje s odpovědností, jež je úzce svázána s užíváním a výkonem práva na vzdělání (rozsudek *Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen proti Dánsku* ze dne 7. prosince 1976, série A č. 23, § 52).

Vymezení a podoba vzdělávacích osnov jsou v zásadě v kompetenci smluvních států. Jedná se do značné míry o otázku vhodnosti, k níž není Soud oprávněn se vyjadřovat a jejíž řešení se může v různých zemích a obdobích oprávněně lišit (rozsudek *Valsamis proti Řecku* ze dne 18. prosince 1996, *Sbírka* 1996-VI, § 28). Soud kromě toho prohlásil, že „ačkoli je někdy potřeba podřídit zájmy jednotlivců zájmům skupiny, demokracie neznamena, že bude neustále převládat názor většiny; vyžaduje rovnováhu, která zajistí menšinám správné zacházení a předejde jakémukoli zneužití dominantní pozice“ (rozsudek *Young, James a Webster proti Spojenému království* ze dne 13. srpna 1981, Série A č. 44, § 63; rozsudek *Efstratiou proti Řecku* ze dne 18. prosince 1996, *Sbírka* 1996-VI, § 28).

V tomto případě Soud předně konstatuje, že stěžovatelům nebylo odepřeno právo navštěvovat školu a vzdělávat se. Je pravdou, že podle mínění odborníků z oboru psychologie a pedagogiky byly jejich rozumové nedostatky takové povahy, že jim znemožňovaly docházku do běžné základní školy, a proto doporučili jejich zařazení do zvláštní školy. O tomto zařazení rozhodl ředitel dané školy se souhlasem rodičů stěžovatelů. Jelikož však zvláštní školy disponují kvalifikovanými vyučujícími, kteří používají speciální metodiku a působí ve třídách s menším počtem žáků než na základní škole, nelze podle Soudu tvrdit, že se jedná o školy, které poskytují podřadné vzdělání. Stěžovatelé kromě toho nijak neprokázali, že úroveň výuky ve zvláštních školách je tak nízká, že ve svém důsledku znamená odepření vzdělání.

Z tvrzení vlády vyplývá, že úřady chtějí umožnit žákům s podobnými potřebami, aby využívali vzdělávání odpovídající jejich schopnostem, pomoci jim překonat jejich postižení, ať už je jakékoli, a získat základní znalosti. Podle Soudu jde o didaktické a kulturní úvahy, které mají obecný charakter a nepřekračují hranice toho, co demokratický stát může považovat za veřejný zájem. S ohledem na prostor pro volné uvážení, kterým státy na úseku vzdělávání disponují, nelze jim zakázat zřizování odlišných škol pro odlišné děti nebo vypracování zvláštních vzdělávacích osnov reagujících na zvláštní potřeby; takový zákaz by mohl naopak vést k diskriminaci postižených dětí. Soud v této souvislosti připomíná stanovisko Komise ve věci *P. D. a L. D. proti Spojenému království* (č. 14135/88, rozhodnutí Komise ze dne 2. října 1989, *Rozhodnutí a zprávy* 62, s. 292), podle něhož „musí být příslušným orgánům ponecháno k volnému uvážení, jak co nejlépe využít prostředků, které jim byly přiděleny v zájmu postižených dětí. Přestože tyto orgány musí přihlížet k přesvědčení rodičů, nelze říci, že druhá věta článku 2 ukládá přijetí výrazně mentálně zaostalého dítěte do obecné školy (za cenu zvýšení počtu žáků ve třídě) namísto do speciální školy“.

Pokud jde o možnost přeřazení do základní školy a pokračování ve studiu na střední škole, je třeba konstatovat, že stěžovatelé netvrdí, že neměli přístup k vědomostním testům umožňujícím přestup na základní školu nebo k doplňkovým kursům, o nichž se zmínila vláda.

Soudu proto nezbyvá než se ztotožnit s argumentem vlády, že stěžovatelé nedostatečně využili stávající nabídky.

Pokud jde o dodržení druhé věty článku 2 Protokolu č. 1, Soud poznamenává, že rodiče mají právo „poučit své děti a radit jim, vystupovat vůči nim ve své přirozené funkci vychovatelů, vést je v souladu se svým vlastním náboženským a filosofickým přesvědčením“ (viz obdobně výše uvedený rozsudek *Valsamis proti Řecku*, § 31). Poukazuje na to, že v daném případě nic nedovoluje s konečnou platností tvrdit, že rodiče stěžovatelů vykonávali uvedené funkce v souladu s přesvědčením, jehož se před Soudem – bez bližšího upřesnění – dovolávají nebo že by s tímto přesvědčením státní orgány seznámili. Tato námitka ostatně nebyla obsažena v ústavní stížnosti podané dne 15. června 1999.

Soud s ohledem na všechny výše uvedené úvahy nespatřuje nic, co by se mohlo týkat přesvědčení rodičů stěžovatelů v míře, jakou zakazuje druhá věta článku 2 Protokolu č. 1, a domnívá se, že české úřady respektovaly právo stěžovatelů na získání co možná nejefektivnějšího vzdělání.

Z výše uvedeného vyplývá, že tuto část stížnosti je třeba v souladu s článkem 35 odst. 3 a 4 Úmluvy zamítnout jako zjevně neopodstatněnou.

5. K námitce týkající se porušení článku 6 odst. 1 Úmluvy

Stěžovatelé se na posledním místě dovolávají článku 6 odst. 1 Úmluvy, jehož příslušná část zní:

„Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě (...) projednána (...) soudem, který rozhodne o jeho občanských právech a závazcích (...)“

Státní orgány se porušení tohoto ustanovení podle stěžovatelů dopustily tím, že dostatečně neodůvodnily rozhodnutí, na jejichž základě byli stěžovatelé zařazeni do zvláštních škol, a že nerespektovaly procesní záruky, které mohly předejít chybným rozhodnutím nebo je napravit. Stěžovatelé se ohrazují zejména proti způsobu testování používanému v psychologických poradnách, jehož volba je ponechána na volném uvážení psychologů, a dále proti způsobu získávání souhlasu rodičů se zařazením stěžovatelů do zvláštní škol, přičemž v této souvislosti tvrdí, že jejich rodiče nebyli informováni o důsledcích takového souhlasu.

Soud připomíná, že článek 6 odst. 1 zejména znamená povinnost vnitrostátního soudu efektivně se zabývat návrhy, argumenty a důkazy stran, s výhradou hodnocení jejich významu pro vydávané rozhodnutí. Toto ustanovení soudy nutí, aby dostatečným způsobem odůvodňovaly svá rozhodnutí, avšak nelze ho chápat jako požadavek, aby podrobně odpovíděly na všechny předložené argumenty. Rozsah povinnosti odůvodnit rozhodnutí se může lišit v závislosti na povaze rozhodnutí, přičemž otázku, zda soud nesplnil povinnost odůvodnit své rozhodnutí, lze rozhodnout pouze s přihlédnutím k okolnostem každého případu (*Jokela proti Finsku*, č. 28856/95, § 72, ESLP 2002-IV).

Soud poznamenává, že stěžovatelé zdaleka nepokládají otázku související s přístupem k soudu nebo se spravedlivým procesem, nýbrž se ohrazují proti stručnému odůvodnění rozhodnutí ředitelů zvláštních škol a způsobu testování svých rozumových schopností.

I kdyby byl článek 6 na tento případ použitelný, Soud v rámci své příslušnosti zabývat se uvedenými tvrzeními neshledal žádné zjevné porušení záruk poskytovaných tímto ustanovením. Soud zejména poznamenává, že vnitrostátní předpisy umožňovaly ředitelům zvláštních škol taková rozhodnutí přijmout, že tato měla písemnou formu, obsahovala poučení

o možnosti podat odvolání a byla doručena rodičům nebo zákonným zástupcům stěžovatelů. Rozhodnutí odkazovala na výsledky vyšetření ve specializovaných poradnách, které musely být rodičům známy, neboť sami do těchto poraden děti doprovázeli a hovořili s psychologem, případně se na ně mohli dotázat. Nikdy však nezpochybnili způsob použitého testování. Pokud jde o souhlas rodičů se zařazením do zvláštní školy, ze spisu vyplývá, že rodiče jej poskytli u všech stěžovatelů, kteří v současné době navštěvují zvláštní školu, a dosud jej neodvolali. Soud není v rámci článku 6 odst. 1 Úmluvy příslušný vykročit z mezí tohoto zjištění.

Z výše uvedeného vyplývá, že tuto část stížnosti je třeba v souladu s článkem 35 odst. 3 a 4 Úmluvy zamítnout jako zjevně neopodstatněnou.

Z těchto důvodů Soud:

zamítá jednomyslně předběžnou námitku o pozbytí postavení oběti,

rozhoduje většinou hlasů, že předběžná námitka nevyčerpání vnitrostátních prostředků nápravy bude projednána v rámci posouzení ve věci samé současně s částí stížnosti týkající se článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1,

prohlašuje jednomyslně část stížnosti stěžovatelů týkající se článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 2 Protokolu č. 1 za přijatelnou, čímž není dotčeno rozhodování ve věci samé,

prohlašuje většinou hlasů stížnost v ostatních částech za nepřijatelnou.

S. DOLLÉ
tajemnice

J.-P. COSTA
předseda